

EDEBÜ'L-KÂDİ

deki eserlerin çağımızdaki devamı ve örnekleri olarak görülebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serahsî, *el-Mebsû't*, XVI, 59; Sadrüşşehîd, *Şerhu Edebi'l-kâdî li'l-Haşşâf* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1977-79, I-IV; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 3; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 42 vd.; İbn Ebû'd-Dem, *Kitâbu Edebi'l-każâ* (nşr. Muhammed Mustafa ez-Zühaylî), Dimaşk 1982; a.e. (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1984, I-II; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 125; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kâdî*, VII, 251 vd.; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46-47; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, III, 306; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 53; Bilmen, *Kamus*², VIII, 219-220; Brockelmann, *GAL* (Ar.), III, 297; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 54-203; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1983, s. 424 vd.; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Ankara 1990, s. 26-30, 46, 73, 94, 102; Tanzil-ur-Rahman, "Adab al-Qâdî", *IS*, V (1966), s. 199-208; Muhammed Mustafa ez-Zühaylî, "Melâmihu't-tanzîmi'l-kađâ'î fi'l-İslâm", *Mecelletü Külliyyeti's-Şer'î'a*, II, Mekke 1977, s. 111-112; *Mu.FI*, IV, 157-161.

SALİM ÖĞÜT

EDEBÜ'L-KÂDİ

(أدب القاضي)

Hanefî fakihî

Ebû Bekir el-Hassâf'ın

(ö. 261/875)

İslâm muhakeme usulüne dair eseri.

Hanefî mezhebinde muhakeme usulü (edebü'l-kadâ, edebü'l-kâdî) alanındaki eserlerden bugüne ulaştığı bilinen eskisi ve en meşhurdur. Genel anlamda muhakeme sırasında uyulması gereken usul ve kaidelerin ele alındığı eser toplam 120 bab olarak düzenlenmişse de bunları sırasıyla kadılık görevi, yemin, kefalet, şikâyet, hapis, hacir, borçlunun takibi, hak iddiası, kadılarla yazışma, vasiyet, vekâlet, nesep ve borç ispatı, ayıp

dolayısıyla akdin feshi, şüf'a, hakem tayini, ikrar, gayri müslimlerin muhakemesi, miras taksimi, nikâh, nafaka, şahitlik gibi ana bölümlere ayırmak mümkündür.

Hemen hemen her bab, râvileriyle birlikte verilmesine özen gösterilen ilgili hadis veya sahâbe ve tâbiîn sözleriyle başlamakta olup bu husus rivayetler arasında tercih yapabilme açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bazı babların başında ise örnek olarak fıkıh meseleleri zikredilmiş, böylece kazâî açıdan önceki hükükuların (selef) vardığı çözümler gösterilmiştir. Eser bu yönüyle tarihî bir vesika özelliğine sahiptir. Çeşitli meselelere dair İmam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'den nakledilen bazı görüşlere diğer hiçbir eserde rastlanmaması kitabın başvuru kaynağı olarak değerini arttırmakta, belli bir mesele üzerinde, Hanefî mezhebince amel edilmeyenler de dahil olmak üzere pek çok rivayet ve çözüme yer vermesi de esere ayrı bir zenginlik kazandırmaktadır. Muhtevasının genişliği yanında konularının çeşitliliği ve dilinin sadeliği diğer önemli özelliklerindedir. Bundan dolayı en meşhur Hanefî kaynaklarından *el-Hidâye*, *el-Mebsû't*, *Ravzatü'l-kuğât*, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, *Câmi'u'l-fuşûleyn*, *Reddü'l-muhtâr*, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, *Fetâvâ Kıdîhân*, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye* gibi eserlerde *Edebü'l-kâdî*'den sık sık alıntılar yapılmıştır (Sadrüşşehîd, nâşirin mukaddimesi, I, 58-60).

Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 546/2), meşhur Hanefî fakihî İtkânî (ö. 758/1357) tarafından istinsah edilmiş bir nüshanın sonunda (vr. 124^a) müstensih'in, 255'te (869) Hassâf'ın huzurunda okunmuş bir nüshadan istinsahta bulun-

duğuna dair notundan eserin bu tarihten önce kaleme alınmış olduğu anlaşılmaktadır.

Edebü'l-kâdî'nin, bir kısmı günümüze ulaşmış onu aşkın şerhi mevcut olup (*Keşfü'z-zunûn*, I, 46-47; Sezgin, I, 437-438) bunlardan en meşhurları Ebû Bekir el-Cessâs (ö. 370/981) ve özellikle Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz'in (ö. 536/1141) şerhleridir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser bugüne kadar nesredilmemişse de Cessâs (Kahire 1980) ve Sadrüşşehîd (I-IV, Bağdad 1397-1398/1977-1978) tarafından yapılan şerhleri yayımlanmıştır (metin ve şerhlerin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 437-438; Sadrüşşehîd, nâşirin mukaddimesi, I, 63-64, 68-72). Abdülvehhab Öztürk, Hassâf ve *Edebü'l-kâdî* üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Sadrüşşehîd, *Şerhu Edebi'l-kâdî li'l-Haşşâf* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1397/1977, nâşirin mukaddimesi, I, 57-72; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 277, 600; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46-47; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 103; Brockelmann, *GAL*, I, 181; *Suppl.*, I, 292; Sezgin, *GAS*, I, 437-438; Abdülvehhab Öztürk, *İslâm Hukukunda el-Hassâf'ın Yeri ve Edebi'l-kâdî Adlı Eseri* (doktora tezi, 1982), AÜ İlahiyat Fakültesi; Abdülvehhab İbrâhim Ebû Süleymân, *Kitâbetü'l-bahşi'l-ilmî ve maşâdirü'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, Cidde 1403/1983, s. 403-404.

ABDÜLVEHAB ÖZTÜRK

EDEBÜ'L-KÂTİB

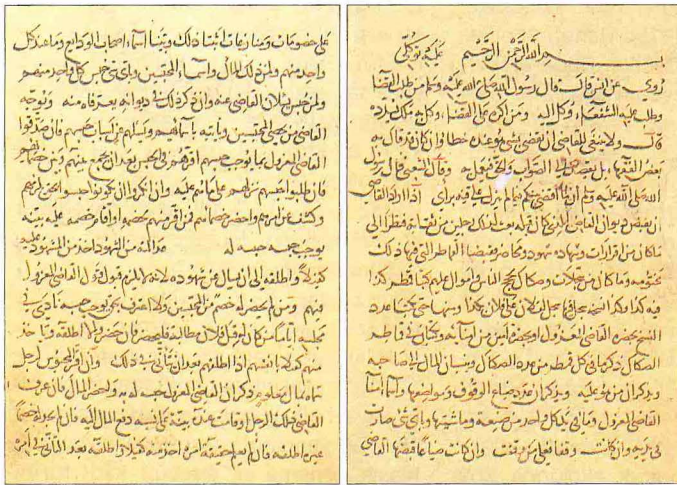
(أدب الكاتب)

İbn Kuteybe'nin

(ö. 276/889)

devlet hizmetinde görev alan kâtip sınıfı için kaleme aldığı Arap diline dair eseri.

Son Emevî halifesi II. Mervân'ın kâtibi Abdülhamîd el-Kâtib'in (ö. 132/750) kâtiplere çeşitli tavsiyelerde bulunan birkaç sayfalık risâlesiyle (metni için bk. Cehşiyârî, s. 73-79) Ebû Mûsâ Abdullah b. Abdülazîz el-Bağdâdî'nin (ö. 250/864 [?]) *Kitâbu'l-Küttâb ve şifâtü'd-devât ve'l-kalem ve taşrihihâ* adlı risâlesinden (nşr. Dominique Sourdel, *BEO*, XIV, 129-153) sonra aynı amaçla kaleme alınan *Edebü'l-kâtib*, Abbâsî Halifesi Mütevekkil - Alellah'ın veziri Ubeydullah b. Yahyâ b. Hâkân'a takdim edilmiş olup bu tarz eserler arasında bu hacim ve tertipte yazılan ilk kitaptır. İbn Kuteybe, *Edebü'l-küttâb* adıyla da anılan eserin mukaddimesinde iyi yetişmemiş kimselerin cehaletlerinden dolayı edipleri sevimsiz hale

Edebü'l-kâdî'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 2269)